

Cuprins

Cuvînt-înainte	5
Capitolul 1. Toamna anului 1927	9
Capitolul 2. Nae Ionescu, „directorul nostru de conștiință“	13
Doctrina politică naeionesciană. Schiță	15
Capitolul 3. Sebastian și dezbaterile despre generația '27	21
Capitolul 4. 1929. Sebastian, comentator politic	29
Capitolul 5. Perioada franceză (decembrie 1929-iulie 1931)	39
<i>Cuvîntul</i> , ziarul regelui	42
Capitolul 6. 1931, acasă	47
Sebastian și modelul său, Nae Ionescu	48
„Cazul judecătorului Sebastian“	51
Capitolul 7. Anul 1932	55
Conferențiar la „Forum“ sau „falsa mea profesie de burghezie“	55
Conflictul cu Petre Marcu-Balș Pandrea	58
Alte ținte politice ale lui Sebastian	61
Sebastian, adept al autarhiei	68
Comentator politic extern	70
Anul răsfățului	73
Sebastian văzut de colegii săi de generație	75
Capitolul 8. 1933, din ianuarie pînă-n toamnă	81
Sebastian, comentator politic	82
Sebastian despre revoluțiile din Europa	84
Comentator politic al situației interne	87
În trena lui Nae Ionescu	88
<i>Laudatio Nae Ionescu</i> – de Mihail Sebastian	90
Sebastian în „casa <i>Cuvîntului</i> “ sau cum trec ideile politice de la Nae Ionescu la Sebastian	94
Sebastian, material didactic pentru rege	104
Capitolul 9. 1933, toamna	109
Ultimele 45 de zile ale <i>Cuvîntului</i>	112
Sebastian, un extremist de dreapta moderat	126

Capitolul 10. 1934 sau fractura	129
Un roman cu cheie	133
Excurs istoric: problema evreiască, problema românească	135
Excurs istoric: Sebastian despre problema evreiască	137
Excurs istoric: Nae Ionescu și statul național	139
Prin ce l-a contrariat Sebastian pe Nae Ionescu	140
Un scandal politic	142
Răspunsul lui Nae Ionescu la problema evreiască	143
Comentarii au observat comunitatea de idei dintre cei doi	145
Răspunsul lui Nae Ionescu la problema românească	146
Sebastian, material didactic pentru Gardă	149
Taberele de luptă	152
Părerea lui Vulcănescu	155
Nae „mi-a dat un costum alb de marinier în echipajul vasului lui“	157
1934, un an de secetă publicistică	158
Capitolul 11. 1934-1935. Schimbarea la față	161
<i>Cum am devenit huligan</i> sau obligațiile față de democrați	162
Conferința despre <i>Specificul național</i> sau Sebastian înțelege în sfârșit ce-a avut Nae cu el	165
Capitolul 12. 1935. Cît de tare s-a schimbat Sebastian	167
Capitolul 13. 1935-1940 sau în trena iubirii	179
„Norocirea“ și „nenorocirea“	187
Capitolul 14. Sebastian – Lovinescu	191
Capitolul 15. Alte războaie literar-ideologice	207
Războiul cu <i>Viața românească</i>	208
Mihai Ralea	210
G. Ibrăileanu	213
Alte războaie, alte execuții	214
G. Călinescu	215
Capitolul 16. Sebastian – Eliade	221
Capitolul 17. Portret de scriitor în depresie prelungită	235
Concluzii. Sebastian, un caz de receptare mistificată	249
Abstract	257
Résumé	259
Bibliografie	261
Indice de nume	283

În cele opt zile care mai rămăseseră pînă la suspendarea *Cuvîntului*, Sebastian și-a făcut datoria de redactor pînă la capăt; în 30 decembrie, de pildă, scrie la moartea colonelului Macià⁵⁵, elogiindu-l încă o dată (și, în trecut, pe Franco), conform slăbiciunii sale pentru figurile de revoluționari autoritari și aventuroși. În ultimul număr al *Cuvîntului*, din 1 ianuarie 1934, Sebastian a publicat două texte, din fericire amîndouă culturale, *Unde literatura răspunde în politică* (despre Curtius, care își editase la Paris studiul său despre Balzac) și o cronică la cartea *Pluie d'étoiles* a lui Matila C. Ghyka⁵⁶. Iar apele verzi în care, după cum a observat I. Ludo⁵⁷, s-a scăldat zglobiu ca un „păstrăv“, au avut vreme să se înroșească nu numai de sîngele legionarilor maltratați de autorități, ci și de sîngele unei victime a legionarilor: președintele Consiliului de Miniștri, I. G. Duca.

*

Prin Nae Ionescu, dar și prin alți comentatori, inclusiv prin mai modesta contribuție a „arhanghelului Mihail circumcisul, angelul păzitor al onoarei patronului“⁵⁸, cum l-a numit Ludo, *Cuvîntul* prevestise că va curge sînge. În ajunul Crăciunului, în același număr în care Sebastian își declara pe pagina întîi nepăsarea față de sîngele alegătorilor, Zelea Codreanu făgăduia, pe pagina a treia, că acei „peste 10 000 de copii români“ închiși („copii“, adică legionari; cifra, cum am mai spus, este cu multe mii exagerată) „nu vor rămîne nerăzbunați“⁵⁹.

Și n-au rămas.

Chiar în ziua de Crăciun, Nae Ionescu și-a publicat „colindul“: un editorial intitulat, semnificativ, *Măcelul*. Este un text ieșit din comun, unul codat, ale cărui chei sînt presărate în editorialele anterioare, în ideologia mișcării legionare (mai ales în partea ei religioasă) și în atmosfera de catastrofă și de război civil a ultimelor săptămîni din anul 1933. Cu stilul multistratificat al autorilor români, care știu să sugereze mai mult decît scriu, directorul ziarului construiește un text pe mai multe niveluri: semnificația religioasă a nașterii lui Isus, apoi contextul istoric al nașterii lui și, în sfîrșit, contextul politic contemporan românesc.

55. Sebastian, „Macià“, în *Cuvîntul*, anul X, nr. 3117, 30 dec. 1933.

56. Sebastian, „Unde literatura răspunde în politică“; idem, „Matila C. Ghyka: *Pluie d'étoiles*“, ambele în *Cuvîntul*, anul XI, nr. 3119, 1 ian. 1934, p. 1 și 3-4.

57. I. Ludo, „Un ovrei cumsecade în ghiarele moralei judaice“, 1 mart. 1934, p. 8.

58. *Ibidem*, p. 10.

59. Zelea Codreanu, „Un cuvînt în chestiunea dizolvării Gărzii de Fier“, 24 dec. 1933, p. 3.

Nu este pentru prima dată când Nae Ionescu folosește editorialul de Crăciun pentru a încifra în el actualitatea politică a României. În 1929, cu ocazia Crăciunului, procedase la fel: în editorialul *Fuga în Egipt*, subintitulat *Articol cu tîlc, care ocolește noul proiect de lege al Presei*, Nae Ionescu vorbise, criptat și totodată transparent, despre prințul Carol, al cărui destin îl compara cu al lui Isus: așa cum Isus a fugit în Egipt ca să-și salveze viața, „ca să se păstreze pentru ceasul pe care Dumnezeu i-l hotărîse; pentru ca să se întoarcă la ai săi, unde trebuia să înceapă minunatele Lui isprăvi“, și Carol, care se afla fugit în străinătate, se va întoarce la ai săi, drept care Nae psalmodiază plin de credință și de încredere:

„cînd steaua Betleiemului se arată desupra capetelor noastre [...] intonăm [...]: «iată, mirele vine la miezul nopții, și fericită e sluga pe care o va afla priveghind»⁶⁰.

Dacă în 1929 scria – pentru Carol al II-lea și pentru țară – acest colind al așteptării pline de speranță, în 1933 Nae Ionescu scrie, tot codat, un colind amenințător. Un atac la rege. Editorialul său începe abrupt și sumbru: „Toate trebuiesc plătite. Și cele rele, desigur. Dar și cele bune“. Apoi descrie circumstanțele istorice ale nașterii pruncului sfînt, felul cum evreii au recurs la „ajutor străin“ într-o vreme de „năpastă a lui Dumnezeu“, cînd – și deodată Nae Ionescu trece de la timpul trecut al verbelor la timpul prezent – „*ne putem aștepta la orice*“ (s.n., M. P.). Atunci, la nașterea lui Isus, au fost omorîți „patrusprezece mii de prunci“, „de copii“, iar moartea lor, dincolo de faptul că „Herodes era, lăuntric, o spăimîntătoare pocitanie“, trebuie să aibă – scrie editorialistul – și un alt sens, „unul mai adînc“. Sumbrul teolog îl numește:

„Și de aceia socotesc că toți copiii aceștia au trebuit să moară pentru că se născuse Hristos“,

în înțelesul că Herodes a avut grijă

„ca prin moartea atîtor nevinovați să se depună mărturie sîngeroasă – jertfă – pentru nașterea Celui prin care se mîntuia lumea⁶¹.

Încredințat că „toate nădejtile noastre purced printr-un act de răscumpărare“, „jertfa“ făcîndu-se cu „nevinovați“, Nae Ionescu scrie

60. Nae Ionescu, „Fuga în Egipt (Articol cu tîlc, care ocolește noul proiect de lege al Presei)“, în *Cuvîntul*, anul VI, nr. 1682, 25 dec. 1929.

61. Nae Ionescu, „Măcelul“, în *Cuvîntul*, anul X, nr. 3114, 25 dec. 1933.

simultan și despre pruncii uciși la nașterea lui Isus, și despre „copiii“ sacrificați în „Jilavele“ României. Aceștia din urmă erau insistent numiți și în „Scrisoarea“ lui Corneliu Zelea Codreanu („Ucide-ți copiii cu propriile tale mâini, ne trebuie nimicirea viitorului tău, Românie”⁶²), scrie Zelea Codreanu că i-ar fi fost ordonat României de către „iudeomasoneria“ internațională), și în articolul *Atentatul contra Crăciunului*⁶³, de Dem. Theodorescu, publicat chiar alături de *Măcelul* lui Nae Ionescu⁶⁴. Pentru cine cunoaște chiar și numai superficial ideologia legionară, insistența ideologului de la *Cuvîntul pe jertfa* „de răscumpărare“ și pe aceea „de mărturie“, insistența pe ideea de răscumpărare în avans a „nădejilor noastre“ etc. sună foarte legionar; în *Măcelul*, Nae Ionescu a făcut o lectură legionară a circumstanțelor istorice ale nașterii lui Isus și, totodată, o interpretare critică a circumstanțelor politice din ultimele săptămîni din România. Conform acestui text codat, legionarii sînt jertfa de răscumpărare pentru speranțele României. După aceste aluzii ingenios întreșuate în trama critică (și nu mai trebuie să ne mirăm că, în 1940, Cioran l-a comparat pe Zelea Codreanu cu Isus), Nae Ionescu flutură din nou amenințarea: binele și răul se plătesc deopotrivă, chiar și atunci cînd omul nu e decît „unealta“ lui Dumnezeu: „Pedeapsa pentru cele rele“ vine, chiar dacă „mai tîrziu“. Herodes și Iuda Iscariotul (așadar, un rege și un trădător... cu siguranță, Nae Ionescu avea în vedere nu numai personajele biblice!) au plătit fiecare în parte, „mîna lui Dumnezeu“ coborîndu-se „greu“ peste ei. Iar avertismentul întunecat al lui Nae Ionescu – la adresa lui Duca, dar și a regelui! – este clar, deși cifrat: „ne putem aștepta la orice“.

62. Zelea Codreanu, „Un cuvînt în chestiunea dizolvării Gărzii de Fier“, 24 dec. 1933, p. 3.

63. Dem. Theodorescu, „Atentatul contra Crăciunului“, în *Cuvîntul*, anul X, nr. 3114, 25 dec. 1933.

64. Să notăm că și legionarii, și sprijinitorii lor politici au insistat pe coincidența că atîția oameni tineri au fost închiși de sărbătoarea natalității, de Crăciun. Dragoș Protopopescu, în romanele sale despre soarta legionarilor în 1933-1934, și anume în *Fortul 13* și *Tigrii*, oferă o prețioasă mărturie psihologică despre atmosfera acestei perioade. A fi închis, ca legionar, la sfîrșitul anului 1933 sau în 1934, a sta îndelung în închisoare – el descrie Jilava – însemna o onoare publică. Așa cum pentru memorandiștii ardeleni fusese o onoare să primească o condamnare cît mai lungă, așa cum pentru Vanea Răutu al lui Stere era o onoare să își asume calitatea de revoluționar și să primească o pedeapsă cît mai mare, și pentru legionarii lui Zelea Codreanu a fi închis și condamnat însemna o distincție. Complicitatea aparatului de stat – administrativ și juridic – cu mișcarea legionară, inclusiv complicitatea armatei, este de asemenea foarte bine surprinsă în aceste romane alerte, ludice și fanatice simultan. Vezi Dragoș Protopopescu, *Fortul 13* (1936), *Tigrii*, I-II (1937).

În articolul său din 31 decembrie (scris în 28 decembrie, înainte să știe de asasinatul căruia îi căzuse victimă Duca), comentînd intenția premierului de a impune o „lege pentru apărarea statului“, a repetat acest avertisment, în termeni expliți: „s-ar putea ca în urma dizolvării acțiunea ei [a Gărzii] să devină mai puternică și să ia alte căi“⁶⁵. Iar în 1 ianuarie 1934, în editorialul său intitulat „1933-34“, scris în 29 decembrie 1933, din nou fără să știe încă de atentatul reușit contra lui Duca, Nae Ionescu repetă formula din *Măcelul*:

„Măsura brutală și absolut nejustificată a dizolvării Gărzii de Fier e de natură a ridica tot felul de aprehensiuni. [...] *ne putem aștepta la orice*“⁶⁶ (s.n., M. P.).

Iar ceea ce a prevestit și a așteptat s-a și întîmplat: Duca a fost asasinat de legionari, în 29 decembrie, în gara din Sinaia, probabil cu complicități înalte și tenebroase. „Oficiosul Gărzii“ a mai apărut în 1 ianuarie 1934, apoi a fost suspendat. În ultimul său număr al seriei întii, Sebastian, conștiincios pînă la capăt, publică, așa cum am spus, două texte, fără legătură cu politica românească. În 2 ianuarie 1934, Nae Ionescu a fost arestat, se pare că pentru instigare la crimă. Lumea politică și intelectuală, în frunte cu Iorga, a protestat față de arestare. Nae Ionescu nu a fost eliberat decît la mijlocul lunii martie. Nu a fost implicat în procesul celor trei legionari criminali, apărînd doar ca martor.

Sebastian, un extremist de dreapta moderat

Revenind la articolele lui Sebastian din *Cuvîntul* și la ideologia de extremă dreaptă, antidemocratică și revoluționară, care emană din ele, trebuie să spunem că, în mediul în care se afla, Sebastian a devenit extremist de dreapta așa cum se respiră: firesc și fără niciun efort. Lectura articolelor lui, făcută chiar în paginile *Cuvîntului*, și corelînd mereu textul discipolului cu textul magistrului său, și pe amîndouă cu cronologia politică a României, arată fără nicio putință de tăgadă că Sebastian, influențat adînc de personalitatea și de ideologia lui Nae Ionescu, a devenit antidemocrat și „revoluționar“, încadrîndu-se în extrema dreaptă. Nu a fost legionar – a fost doar un extremist de dreapta. Și, cum extremismul însuși are grade sau intensități diferite, Sebastian a fost un extremist de dreapta moderat – formula

65. Nae Ionescu, „Legea pentru apărarea statului“, în *Cuvîntul*, anul X, nr. 3118, 31 dec. 1933.

66. Nae Ionescu, „1933-34“, în *Cuvîntul*, anul XI, nr. 3119, 1 ian. 1934.

sună aberant, dar reflectă realitatea articolelor sale –, nu unul „turbat“. Adesea, ideile lui sînt cu un ton mai jos decît acelea ale lui Nae Ionescu sau decît vor fi în anii următori cele ale colegilor săi de generație, precum Eliade, Cioran, Noica ș.a.

Sebastian a fost „protocron“, făcînd experiența extremismului mai devreme decît alți colegi de-ai săi. A început-o în 1929, iar anul lui de vîrf a fost 1933. Și e o experiență intelectuală insolită să-i citești textele „revoluționare“, unele sîngeroase, iar în paralel să constăți că Eliade, prezent și el mereu în *Cuvîntul*, scrie, acum și aici, numai texte culturale: despre *Upanishade*, despre Renaștere, despre mătrăgună, sau că, „păcătuind“, în vara anului 1933 scrie despre șomajul intelectual și țipă, pe pagina întîi a *Cuvîntului*, *Mi-e foame!*⁶⁷ Cioran și Eliade au început să guste din extremismul politic mai tîrziu decît Sebastian (Cioran, la sfîrșitul anului 1933 – deci pe vremea cînd Sebastian era la apogeul violenței sale revoluționare –, dar atingîndu-și apogeul în 1936; Eliade s-a legionarizat la sfîrșitul anului 1935, pe cînd Sebastian se dezmeticise...). Sebastian a stat la *Cuvîntul* și a scris pe linia ziarului său chiar și după ce acesta a devenit oficiosul Legiunii, tînarul comentator politic ajungînd coleg de ziar cu șefii acesteia, cu Vasile Marin și cu Zelea Codreanu. Incompatibilitățile, a căror lipsă o acuza la alții, nu au fost nici punctul lui tare, după cum a observat, numai pe baza lecturii *Jurnalului*, Norman Manea⁶⁸. Antisemitismul, etnicismul și progardismul, fățișe la Nae Ionescu după ce acesta a fost expulzat din camarilă, nu l-au clintit din redacție. Nu degeaba s-a întrebat I. Ludo (care nu trebuie privit în niciun caz prin prisma pe care ne-o oferă Sebastian în *Cum am devenit huligan*), scandalizat de o scrisoare pe care Sebastian i-a trimis-o în 1934 întru apărarea patronului său, de ce „junele evreu arian“ nu a plecat din redacția *Cuvîntului* „de la primul mîriit etnicist“. Noi ne putem întreba de ce nu a părăsit *Cuvîntul* măcar după primele semne de antisemitism brutal, din septembrie 1933. Deși nu a scris niciun rînd explicit antisemit, Sebastian nu a fost apărătorul din *Cuvîntul* al drepturilor minorității evreiești din România, ci, dimpotrivă, cel care, subminînd drepturile tuturor minorităților, le-a subminat, implicit (prin acel straniu articol, *Minoritățile în alegeri*), și pe ale comunității sale de origine. La fel, deși nu a scris niciun articol explicit prolegionar, mi se pare neîndoielnic că, prin *Omul cu revolverul* și prin *Cei care nu votează!*, a dat și el o mîină de ajutor atît Legiunii aflate la strîmtoare, cît și extremei drepte în general. Poate că nu a făcut-o la fel de violent și de fățiș cum o făcea prietenul și colegul său de pagină, G. Racoveanu. Dar a făcut-o la vedere, totuși.

67. Eliade, „Mi-e foame!“, în *Cuvîntul*, anul IX, nr. 2978, 10 aug. 1933.

68. Norman Manea, „Incompatibilitățile“, în 22, anul VIII, nr. 23, 9-15 iun. 1998; v. Iordan Chimet, *Dosar Mihail Sebastian*, p. 22-23, 26-27.

Absența documentelor – scrisori, jurnal etc. – ne împiedică să ne dăm seama care a fost starea lui de spirit la sfârșitul anului 1933, când Nae Ionescu a devenit antisemit pe față. Mărturia din *Cum am devenit huligan*, distorsionată de conjunctura polemică în care a fost scrisă, este vagă în privința ultimelor luni ale anului 1933; în plus, declarații de genul: „Un *Cuvînt* gardist de fier mi se părea – și mi se pare și astăzi – un lucru strict imposibil⁶⁹ sînt retorică pură.

Poate că, deși și-a scris textele așa cum le citim, nu s-a simțit totuși chiar în largul său. Nu știm cum s-a simțit nici cînd a fost asasinat I. G. Duca, „muza“ lui eternă. Cert este că, după toate cîte a scris Nae Ionescu despre evrei și despre legionari și după reacțiile evreiești din 1933 la textele antisemite ale lui Nae Ionescu, Sebastian a rămas în redacție, și-a scris articolele proprii pe linia ziarului – și a cerut public să fie premiat pentru eroismul și „martiragiul“ lui de ziarist. E limpede că el credea nezdruncinat în steaua lui Nae Ionescu, cu care împărtășea intim și public aceleași idei. Cu care era compatibil. El s-a înfruptat pe îndelete, ciugulind delicat, ca Albă-ca-Zăpada din farfuriile tuturor piticilor, din toate ideile ultrareacționare (dar pentru el ultrarevoluționare) ale profesorului său. Din ideologia naeionesciană, numai antisemitismul ei manifest și prolegionarismul ei fățiș (pentru că Legiunea era antisemită) erau pentru Sebastian cu adevărat o problemă, dar și la această provocare s-a „descurcat“ perfect, continuînd ideile lui Nae Ionescu în articole abile, de felul *Minoritățile în alegeri*, *Omul cu revolverul*, *Cei care nu votează!* Statutul grandios pe care l-a avut Sebastian la *Cuvîntul* – comentator politic, autor de prima pagină, bun de arătat regelui – trebuie luat și el în considerație cînd ne gîndim la adevăritatea afectivă pe care a demonstrat-o Sebastian față de directorul său.

Iar acest statutul special al lui Sebastian la *Cuvîntul*, împreună cu faptul că el a fost un ziarist de dreapta, cu articole politice pe linia extremismului de dreapta, ne obligă să-i regîndim și *Jurnalul*, și restul textelor, precum și complicatele relații cu Nae Ionescu, cu Eliade, cu elita criterionistă a generației lui. Faptul că el a fost, în siajul lui Nae Ionescu, un ziarist politic de extremă dreaptă aruncă o lumină nouă și asupra opțiunilor extremiste (și de dreapta, și de stînga) ale întregii generații '27.

69. Sebastian, *Cum am devenit huligan*, p. 106.